

■ טקס ההכתרה הצבעוני של הקיסר היפני החדש בן ה-59 שהתקיים לאחרונה, לצד ההצהרות המבטיחות על עידן חדש כביכול בקיסרות העתיקה, שנותרה האחרונה בעולם, נראה כמסמל שינוי כלשהו לצעירי הדור הנוכחי ■ פרופ' רותם קובנר מומחה להיסטוריה יפנית מהחוג ללימודי אסיה באוניברסיטת חיפה, מציע לא להתבלבל. "אין חדש תחת הקיסרות שנותרה סימבולית וחסרת משמעות מעשית" - הוא מדגיש ■ מה תפקידו בפועל של הקיסר? מדוע איש ביפן לא מוכן להתחלף עמו? ולמה אין סיכוי שהוא יעז לשנות שינוי קל שבקלים בכללים הנוקשים סביבו? ■ מסורת לא משנים ■

הקיסר האחרון בנעלי אביו

ר. גיל

לא מכבר התקיים טקס הכתרתו של הקיסר ה-126 של יפן, האחרון בעולם ששרד בשושלת קיסרות עתיקת יומין, והוא ריכז סביבו עשרות מיליוני יפנים נרגשים, ולא רק. העולם כולו עקב בסקרנות אחר אחד הטקסים הצבעוניים והנדירים הקיימים סביב המוסד הנכחד, שרק יפן מצליחה איכשהו לשמר אותו בחגיגות מהולה ביראת כבוד אמתית. 2000 נכבדי מדינות מלמעלה מ-180 מדינות, מירוש העצר הבריטי, מלך הולנד, נשיא ברזיל, סגן נשיא סין ראש ממשלת דרום קוריאה ועד נציגי המדינות הערביות, בחריין, כוויט, עומאן ויו"ר הרשות הפלשתינית קראו "יחיי" כאשר הוסטו הווילונות הסגולים והקיסר נרוהיטו והקיסרית מסקו נחשפו על רקע 21 מטחי כבוד ליד ה"טקמיקורה", ביתן בגובה 5.6 מטרים ובמשקל שמונה טונות, כשהם אוחזים כל אחד בכתרו ומכריזים אמונים לעמם.

היה שם כל מה שמצופה מאירוע מרשים בסדר גודל כזה, שיפן מעוניינת בו כמדינה עולה. שהיא עשירית בעולם מבחינת גודל אוכלוסייתה ותוחלת החיים בה הגבוהה בעולם, שהינה מדורגת שינית בעולם מבחינה תעשייתית, ורביעית מבחינת עוצמתה הכלכלית. אחרי הכל, מדובר באירוע נדיר המתרחש פעם או פעמיים במאה שנה ואין כדוגמתו כיום באף ממלכה. והוא לא היה מתקיים כיום לולא פרישתו הנדירה לא פחות והמפתיעה של אקיהיטו אבי הקיסר הנוכחי (ב-30 באפריל), על רקע בריאותו הרעועה בגילו המתקדם (85). הפרישה נחשבת חריגה בפרוטוקול היפני, שאינו מאפשר ויתור על הכתר עד יומו האחרון של הקיסר.

מ"הייסי" ל"ראיווה"

בעקבות זאת ולאור בקשת הקיסר הקשיש, שהפך לאדם החי היחיד המחזיק בתואר של קיסר לשעבר, העביר הפרלמנט היפני תיקון לחוק המאפשר לקיסר לפרוש מתפקידו בעודו בחיים. וזה לא התקדים היחיד במוסד הקיסרות, שנראה כאילו בשנים האחרונות הוא מתחיל לשנות פניו ולחרוג מהנוקשות המאפיינת אותו. אקיהיטו גם היה הראשון שהעז נגד המוסכמות לא למסור ילדיו למשפחה אומנת, שתעניק להם חינוך אצולה, וגידל אותם עם רעיותו בביתו. והוא גם יצא מהמסגרת המקובלת כשירד אל העם בפועל בזמן האסון הגרעיני הקשה בפקוקשימה ב-2011, הגיע לבקר את הנפגעים וניחם אותם כמו אחד מפשרות העם, למרות הביקורות על כך שלא כיבד את מעמדו ולא שמר מרחק רגשי ואישי לפי הנורמות היפניות הנדרשות ממנו.

נארוהיטו, בנו בן ה-59 מביא עמו גם הוא רוח צעירה ורעננה, שהתבטאה בין היתר בהחלטה להעניק ביום ההכתרה, שהוכרז כיום לאומי, חנינה לכחצי מיליון עבריינים, שהורשעו בעברות קלות מאד כמו עברות תנועה. לא פלא שיש סביבו ציפייה לשינוי ועדכון או לפחות שילוב חכם בין העבר למחר, שגם הצעירים יתחברו אליו. גם כך נחשבת תקופת קיסרותו כעידן חדש בלוח השנה היפני. כיון שעם כל קיסר שמוחלף נכנסים לעידן חדש ומתחלף השם הקודם, המשמש גם למטב-עות, לעיתונים ולניירות עבודה רשמיים. עידן "הייסי" שפרושו ביפנית "השגת שלום" וליווה את היפנים משך שלשה עשורים, מתחלף עתה "תקופת 'ראיווה' שפירושה 'הרמוניה נפלאה' והיפנים מאמינים שהיא כנפיה בשורות נפלאות שלא היו כמותן, כפי שרצה הקיסר הקודם, שיש הטוענים שפרישתו לא נבעה רק על רקע בריאותי אלא מרצון להזרים דם נעורים חדש בממלכה ולעדכן את הקיסרות לפי הדורות

המשתנים. האם זה אפשרי? האם היפנים בנויים להפכה בסגנון הקיסרי?

מעמד על עם תת סמכויות

פרופ' רותם קובנר, מומחה להיסטוריה יפנית מהחוג ללימודי אסיה באוניברסיטת חיפה, מציע לא ללכת שולל אחר הצבעוניות המרשימה של טקס ההכתרה הנוצץ, שעלה לעם היפני 150 מיליון דולר, ולחשוב שמשעה מהותי השתנה כאן. שכן האפרוריות הישנה של מוסד הקיסרות בעינה נותרה ולמעשה אין חדש בארץ השמש העולה. שמצד אחד הותירה את הקיסר שלה במעמד על שאין כמותו באף מוסד שלטוני בעולם ומצד שני, באופן אבסורדי למדי, נישלה אותו מרוב סמכויות-יו ובמובנים מסוימים הותירה אותו ככובה על חוט המנווטת ומנוהלת עד לפרטים הבנאליים ביותר.

"ברמה ההצהרתית, מדובר בעידן חדש כי מהעת המודרנית סופרים שנים ביפן לפי קיסרים ולכן באופן חד משמעי יש שינוי מהותי. כי כל מי שנוולד מעתה יספור לפי תקופת ה'ראיווה', שנה ראשונה ל'ראיווה', שניה וכו'. אלא שברמה הפרקטית אין כל הבדל והשינוי הוא סימבולי לחלוטין" - מסביר פרופ' קובנר - "מוסד הקיסרות ביפן הינו סמלי לגמרי ומאז סוף מלחמת העולם השנייה מבחינה חוקית מעמדו פחות אפילו מזה של מוסד הנשיאות בישראל. כי לקיסר היפני יש פחות סמכות מכל מלך באירופה ואפילו להתייעץ עמו כמו בבריטניה לא מגיעים. החוקה היפנית הוכתבה ע"י האמריקאים מ-1946 וזו עדיין אותה חוקה, כאשר מעמד הקיסר השתנה לרעה מאז. אם ב-46 היה הקיסר בעל המעמד הפוליטי החשוב ביותר ביפן, כיום הוא נותר רק סמל של המדינה. וכיון שהוא כה סמלי ומעמדו הפוליטי מוכתב, הן ע"י המסורת והן ע"י החוקה שנכתבה אחרי המלחמה, אין מה לצפות לשינוי כלשהו ואפילו

שינויים מינוריים יהיו רגישים".

אז מה בכ"ז המשמעות בפועל של הקיסר בממלכה, אם בכלל?

"אין אפשר להתעלם מהמשמעות שהינה גדולה מאד. הקיסר הוא העוגן של היפנים למסורת שלהם, שבחלקה נעלמת. זו מדינה עם נטייה חזקה לשמירה על המסורת ולכן אם יש מקום שבו לא נראה שינוי משמעותי זה במיוחד מוסד הקיסר, שהשושלת שלו מעולם לא הופסקה ביפן. למרות שכוחו הפוליטי מצומצם, יש לו משמעות סמלית מאד עמוקה וחגיגית, שקשה למצוא לה מקבילה כלשהי. לכן חגיגות החלפת הקיסר הן הרבה יותר גדולות מהחלפת ראש ממשלה. וזה משום שהתפקיד הינו לכל החיים. מה עוד שמדובר בבית מלוכה שבו תוחלת החיים גבוהה. הסבא נפטר בגיל 87, הדוד עבר את גיל 100 והאבא בן ה-85 עודו בחיים. הרי שלכאורה הקיסר הנוכחי יכול תיאורטית למלוך עוד 30-40 שנה".

קיסרות "לפי הספר"

בפועל, באופן יומיומי, תפקידו של הקיסר, כמו כל בן מלוכה בעולם המודרני, כולל השתתפות במאות אירועים בשנה. הרבה מאד טקסים של סיוע, קבלת שגרירים ועוד. מדובר בחיים שרק מעטים היו רוצים להתחלף איתם וזה בא לביטוי בעובדה שקרוב לשש שנים חפשו לקיסר מלכה שתיאור לקבל עליה את כללי הנקשים והמגבלות הקשות שהתפקיד כולל. נעשו מאמצים שכנוע אדירים על הקיסרית הנוכחית, דיפלומטית בעברה, לקבל עליה את העול הזה, שרוב היפניות סרבו לו. כי כרוכים בו כללים וחוקים מגבילים שלא קיימים אצל כל בן משפחה אחר בעולם. כולל מחויבות רבה מדי יום להשתתפות באינספור אירועים מתישים וסוחטים. התוצאה: גם רעייתו וגם אמו של הקיסר, שנכנסו לתוך המשפחה, סבלו

מקשיים נפשיים במהלך התפקיד כאשר המלכה הנוכחית הוכרה כסובלת ממחלת נפש.

לדברי פרופ' קובנר, קשה לדמיין את זה. כי מדובר בכללים חריגים ובמטען קיצוני המוטל על משפחת הקיסרות, עם מאות אנשים שכל היום משרתים אותם וגם מגבילים אותם בכל מיני צורות (ידוע אף שהיו ביקורות על הקיסרית הנוכחית שהרשתה לעצמה ללכת בפסיעות רחבות מדי הנוגדות את הקודים הקיסריים וכד' - ר. גיל).

במילים אחרות, אין הרבה גמישות בחיי הקיסר...

"מה שהיה הוא שיהיה מבחינת התנהגות הקיסר ולמרות שמדובר באדם שהגיע מאוקספורד וראה עולם אנחנו צפויים לגישה צייתנית וברורה ועשייה 'לפי הספר'. לא אמורה להיות לו יכולת אמירה כלשהי כמעט באף נושא ומתבקש ממנו להישאר אפוליטי לחלוטין. כי אם לפני מלחמת העולם השנייה הקיסרים היו מעורבים בפוליטיקה, כיום הכללים השתנו ובמסגרת התפקיד המשחק מאד מצומצם והקיסר יחשב כמוצלח רק אם יצליח לא לחרוג מהכללים. אביו שבר אמנם כמה מוסכמות והיה הראשון שלדוגמה נשא אשה שלא הייתה ממעמד האצולה. אלא שגם ההחלטה הזו כנראה התקבלה מגבוה לאחר שהתגלו מחלות גנטיות בתוך המשפחה. הוא גם היה הראשון שוויתר על כסאו בעודו בחיים, אבל גם כשביקר בפקוקשימה או באנדרטאות אחרות, שלא כמקור בל, לא בטוח כלל שזו הייתה יוזמה שלו וככל הנראה ההחלטה התקבלה אחרי דיונים ברמות דרג שונות".

"צריך להבין שכיון שמדובר בתפקיד ארוך טווח לכל החיים, בעל השפעה רגשית ורוחנית, היפנים נשמרים מכך שהוא לא יחצה גבולות ולא ירחיק לכת בהשפעתו ובפורמט הזה הוא כנראה יישך מכאן ועד בכלל".